

цый хараха спалучыліся ў вершы з эпічным і лірычным, узнёсла-урачыстым і спакойна-будзённым тонам.

Фалькларызм Купалы своеасаблівы, натуральны, ён надае яго творам непаўторную сардэчнасць, мілагучнасць, жыццёвую праўдзівасць, у чым пераконваемся і пры чытанні верша “Кароль”. У ім шчыра, задушэўна, з добразычлівым гумарам перададзена ўзаемасувязь маленькага пастушка з прыродай, якому падначалены “статак, сонца, поле”.

У традыцыях народных калыханак вытрыманы і верш “А зязюля кукавала...”, лексіка, рытм, паўторы, стройная сістэма гукапісу – уся экспрэсіўна-выяўленчая структура якога незвычайна простая, выразная, задушэўная, танальная і меладычная. Купала па-майстэрску знайшоў у фальклору тужлівыя, манатонныя і адначасова ласкавыя, пяшчотныя інтанацыі, якія да таго ж падкрэсліваюцца ярка паліфанічным, спецыфічна нацыянальным (зязюля для беларуса – спрадвечная спадарожніца лёсу) рэфрэнам “Ку-ку, ку-ку, кінь дакуку!”, што надае твору непаўторную мінорнасць.

Таленавіта скарыстоўваючы матывы, вобразы, а таксама фальклорныя паэтычныя элементы народнай творчасці, у размове з дзецьмі Купала нярэдка звяртаўся да мастацкага прыёму канкрэтнага супастаўлення мінулага і сучаснага. Гэта асабліва ўласціва вершу “Алеся” (1935), у якім фальклорныя матывы, карціны напоўніліся непасрэднымі рэаліямі новай эпохі. Няцяжка заўважыць, што названы верш збліжаецца з народнай паэзіяй і лексічна, і метафарычна, і сінтаксічна, і рытміка-інтанацыйна.

Тонкі знаўца мастацкіх скарбаў беларускага народа, Купала ўзбагаціў паэзію для дзяцей творами высокага ідэйна-эстэтычнага гучання, арганічна спалучыўшы лепшыя дасягненні фальклору з набыткамі літаратуры. І ў гэтым заключаецца адна з важнейшых традыцый песняра ў дзіцячай літаратуры, традыцыя, якая інтэнсіўна ўздзейнічае на паступальны рост і сучаснай паэзіі для дзяцей.

ПРАКТЫЧНЫ ПОГЛЯД НА АСОБНЫЯ ЎДАКЛАДНЕННІ ПРАВАПІСУ Ў НОВЫХ “ПРАВІЛАХ БЕЛАРУСКАЙ АРФАГРАФІІ І ПУНКТУАЦЫІ”

В.Э. Зіманскі, І.В. Бондал

Віцебск, ВДУ

23 ліпеня 2008г. Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь быў падпісаны Закон Рэспублікі Беларусь № 420-З “Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі”. Прыняццю Закона папярэднічала амаль пятнаццацігадовая праца па прывядзенні беларускага правапісу ў адпаведнасць з патрабаваннямі часу: шмат зменаў адбылося ў палітычным і культурным жыцці краіны, узніклі новыя рэаліі, развіталася і ўзбагачалася сама беларуская мова. Адчуваючы гэта, беларускія навукоўцы імкнуліся наблізіць моўныя нормы да сучаснасці, ствараючы дапаможнікі, у якіх сістэматызаваўся і ўдакладняўся існуючы правапіс ([2, 3] і інш.). Надзвычай прадуктыўным у гэтым плане было апошняе дзесяцігоддзе, калі ствараліся сістэматызаваныя дапаможнікі для абітурыентаў па беларускай мове ([3, 4, 5] і інш.), у якіх аўтары імкнуліся адлюстраваць найбольш істотныя моўныя інавацыі, адначасова скрупулёзна акумуляуючы разнастайныя варыянты правапісных нормаў.

Нарэшце, створаная Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь рабочая група прапанавала новую рэдакцыю правіл, якая будзе “саздзейнічаць стабілізацыі правапісных нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы, ... павысіць прэстыж беларускай мовы ў грамадстве як дзяржаўнай мовы Рэспублікі Беларусь” [1, с. 4].

Згодна з прынятым Законам, новая рэдакцыя “Правіл” уступіла ў дзеянне з 1 верасня 2010г. Наколькі ж уніфікаваўся і стабілізаваўся беларускі правапіс? Ці аблегчаць новыя правілы задачу тым, хто мае намер авалодаць беларускай мовай на больш высокім узроўні? Паспрабуем прасачыць за асобнымі зменамі і ўдакладненнямі, прапанаванымі ў новай рэдакцыі правапісных нормаў беларускай мовы [1]. Сканцэнтруем увагу на пунктах правіла, якія рэгламентуюць **перанос слоў**, а таксама **злітныя, паўзлітныя і асобныя напісанні**.

У глава 7 “Правілаў” разгледжаны правілы напісання слоў разам, праз злучок і асобна. Змяненняў, ды і істотных удакладненняў у дадзенае правіла не ўнесена, за выключэннем хіба п. 1 § 34, дзе значна пашыраны пералік прыставак і падобных да прыставак пачатковых частак слоў і пачатковых іншамовных частак складаных слоў, у пералік якіх трапілі і скарачаныя часткі *спарт-* (“спартыўны”), *танц-* (танцавальны), а таксама частка *блок-* (“блакіровачны” – п. 2 § 35). Напісанне гэтых частак можна разглядаць і паводле правілаў § 20, дзе разбіраецца правапіс абрэвіатур. Згаданы ў дадзеным пункце і часткі *контр-* і *паст-* (праз *a!*), але і ў гэтым параграфі не разгледжаны правапіс галосных у гэтых частках, таму такія напісанні, як *контрмеры* ці *кантрмеры*, *пастінфарктны*, *пастынфарктны*, *постінфарктны* ці *постынфарктны*, *блокпост*, *кантрафактны*, патрабуюць асобных удакладненняў.

У п. 1 § 36 “Складаныя прыметнікі” прыдатным метадычным каментарыем выпадкаў напісання разам прыметнікаў з першай часткай – прыслоўем (*моцнадзеючы*, *высокаадукаваны*, *нізкарослы*) падаецца тлумачэнне “пры абазначэнні аднаго паняцця ці ў вузкатэрміналагічным значэнні”, а для напісання асобна (*выпадкова сустрэты*, *адносна спакойны*, *дыяметральна процілеглы*) – тлумачэнне “пры абазначэнні двух самастойных паняццяў”, што дастаткова замяняе малаінфарматыўнае “але” [1, с. 57]. У дэфіснае напісанне прыметнікаў (§ 36, п. 2) мэтазгодна дадаць выпадкі напісання пра злучок прыметнікаў, утвораных ад імя і прозвішча (*жюль-вернаўскі*).

Пры разглядзе правапісу прыслоўяў варта было б удакладніць напісанне выразу *над вечар*, якое заўсёды ўваходзіла ў выключэнні (замест гэтага ў прыкладах прыведзена прыслоўе *надвечар* [1, с. 60], якое, у процівагу прыслоўнаму выразу *над вечар*, пішацца разам). У мяркуемых метадычных каментарыях фармулёўку п. 3 § 38 варта падаць у больш агульным выглядзе: “Пішуцца разам прыслоўі, у склад якіх уваходзяць часткі *што-* і *-сама*”, а ў апошнім абзацы п. 8 можна даць больш разгорнуты пералік раздзельных напісанняў, папоўніўшы прыклады выразамі *без дай прычыны (рады)*, *як на зло*, *як на заказ*, *на праўдзе кажучы*, *час ад часу*, *з веку ў век* (апошні можна прымяніць і ў п. 2).

Пры разглядзе правапісу прыназоўнікаў, злучнікаў, часціц, выклічнікаў (§ 39) у п. 7 варта побач са словамі *ўсё-такі*, *так-такі* згадаць словы *зноў-такі*, *даволі-такі*, у якіх часціца *такі* і раней таксама пісалася праз злучок [8, с. 152]. Дарэчы, у гэтым параграфі прыведзены выклічнікі *о-го-го*, *о-ё-ёй*, якія дадаткова да прыкладаў § 2 ілюструюць выпадкі захавання на пісьме ненаціскага *о*.

Нарэшце, у п. 1 § 40 пры разглядзе правапісу *не (ня)*, *ні* мэтазгодна ўказаць, што словы *вельмі*, *надта*, *зусім*, *выключна*, *абсалютна*, *незвычайна* і інш., пры наяўнасці якіх часціца *не* з поўнымі дзеепрыметнікамі і прыметнікамі пішацца разам, маюць значэнне ступені якасці; у п. 2 да прыкладу *не два – больш* дадаць заўвагу, што з лічэбнікамі, а таксама службовымі словамі і выклічнікамі часціца *не* пішацца асобна. У п. 3 у метадычных мэтах пажадана акцэнтаваць увагу на злітнае напісанне *ні* ў словах, якія без *ні* не ўжываюцца (*нішчымны*), а п. 4 можна дапоўніць выразам: “У астатніх выпадках часціца *ні* пішацца асобна”. Іншыя выпадкі правапісу часціц *не*, *ні* ў гэтых параграфіх засталіся без змен.

Найбольш істотнай зменай, унесенай у правілы пераносу слоў (Глава 8), з’яўляецца дазвол пераносіць спалучэнні зычных (акрамя спалучэнняў з *й* і *ў*) на стыку марфем у любым парадку (*рас-крыць, раск-рыць, мыц-ца, мы-цца; зай-граць, зай-тра*). Астатнія правілы пераносу застаюцца ў ранейшым варыянце.

Такім чынам, у новай рэдакцыі “Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” правілы пераносу слоў распрацаваны скрупулёзна і выкладзены паслядоўна, у той час як правілы скарачэння слоў сфармуляваны неадназначна. Гэта азначае, што практычная работа з гэтым нарматыўным дакументам не адмяняе неабходнасці пры высвятленні шэрагу арфаграфічных пытанняў уважліва аналізаваць змест розных параграфу, а ў асобных выпадках звяртацца да іншых, распрацаваных на аснове новай рэдакцыі “Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” лінгвістычных і метадычных дапаможнікаў, якія павінны насіць нарматыўны, растлумачальны і ілюстратыўны характар (напрыклад, “Беларускі арфаграфічны слоўнік” пад рэдакцыяй А.А.Лукашанца [7] і інш.).

ЛІТАРАТУРА

1. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэспублікі Беларусь, 2008. – 144 с.
2. Арашонкава, Г.У. Кароткі слоўнік беларускай мовы: Правапіс: Вымаўленне: Націск: Словазмяненне: Словаўжыванне. / Пад рэд. В.І. Рабкевіча. / Г.У. Арашонкава, В.П. Лемцюгова. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 367 с.
3. Малажай, Г.М. Беларуская мова: Дапаможнік для падрыхтоўкі да абавязковага цэнтралізаванага тэсціравання / Г.М. Малажай. – 3-е выд. – Мн.: Аверсэв, 2005. – 368 с.
4. Цыбульская, С.І. Беларуская мова: Інтэнсіўны курс падрыхтоўкі да тэсціравання і экзамену / С.І. Цыбульская. – Мн.: ТэтраСістэмс, 2004. – 288 с.
5. Марозава, Я.Н. Рыхтуемца да цэнтралізаванага тэсціравання: дапаможнік для слухачоў факультэта давузаўскай падрыхтоўкі / Я.Н. Марозава. – Віцебск: Выд-ва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2008. – 150 с.
6. Камароўскі, Я.М. Сучасная беларуская арфаграфія / Я.М. Камароўскі. – Мн.: Нар. асвета, 1985. – 160 с.
7. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Л.П. Кунцэвіч, І.У. Кандраценя; пад рэд. А.А. Лукашанца. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 695 с.

СЕМАНТЫЧНАЯ СТРУКТУРА КАНЦЭПТА “СЯМ’Я” (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗАК І ПРЫМАВАК)

А.А. Калеснікава
Віцебск, ВДУ

Да ключавых сацыяльных паняццяў у сферы культуры і нацыянальнага менталітэту адносіцца канцэпт “сям’я”, які не толькі адлюстроўвае гістарычную эвалюцыю традыцыйнай асновы грамадства – інстытута сям’і, але і выяўляе складаную сістэму ўзаемадачынненняў паміж блізкімі і далёкімі сваякамі.

Глыбіню і неадназначнасць зместу канцэпта дазваляе вызначыць кагнітыўная інтэрпрэтацыя парэмій. Як вядома, праз прыказкі і прымаўкі чалавек асэнсоўвае і ацэньвае не асобныя прадметы і з’явы рэчаіснасці, а цэлыя падзеі і сітуацыі. У нашым даследаванні прыказкі і прымаўкі падлягаюць кагнітыўнай інтэрпрэтацыі ў форме абагульнення парэміялагічных сэнсаў (прывядзенне